

ВІДГУК

офіційного опонента на дисертаційну роботу Білика Ростислава Романовича на тему «Конкуренентоспроможність регіонів України в системі зміцнення їх економічної безпеки», подану на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.05 – розвиток продуктивних сил і регіональна економіка до спеціалізованої вченої ради Д 35.154.01 у ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М.І.Долішнього НАН України»

I. Актуальність теми дослідження та її зв'язок з напрямками наукових досліджень

Сучасні трансформаційні перетворення в Україні зумовлюють потребу дослідження сутності та проблем безпекової складової регіонального розвитку, які загострюються через недостатній рівень конкурентоспроможності регіонів в контексті інтеграції до європейського економічного простору. Необхідним є також подолання негативних наслідків структурно-просторових змін у економіці регіонів, формування сучасних механізмів нівелювання диспропорційності розвитку регіонів, які б забезпечували сталий довгостроковий просторовий розвиток економіки України на основі нарощування конкурентних переваг регіонів.

Кризові процеси структурної модернізації економіки регіонів призвели до загострення проблеми збалансованого розвитку національної економіки. Зростання рівня асиметрії розвитку регіонів, який наростає впродовж всього періоду державотворення, розширення числа депресивних регіонів внаслідок стратифікації рівнів їх адаптації до нових викликів функціонування, призвели до суттєвого дисбалансу між територіями-донорами і територіями-реципієнтами, а також до зниження рівня конкурентоспроможності національної економіки в цілому.

Недостатня ефективність використання економічного потенціалу регіонів, низький рівень структурно-інноваційних зрушень їх економіки, відсутність

фінансових механізмів подолання соціально-економічної та структурної кризи в регіонах знижують рівень економічної безпеки їх розвитку, що і в подальшому може призвести до катастрофічних наслідків в плані дезінтеграції економічного простору держави. Одним із виходів із ситуації, що склалася, є формування організаційно-економічних механізмів підвищення конкурентоспроможності регіонів, розробка та впровадження політики якісно нового регіонального розвитку у напрямі формування високотехнологічних укладів, гармонізації управлінських взаємодій центру та регіонів, інституційного забезпечення інтеграції висококонкурентної національної економіки у європейський економічний простір.

Еволюція розвитку економічних систем переконливо свідчить, що рівень та темпи зростання економіки регіонів перебувають під прямим впливом факторів економічної безпеки, що відображають сформованість та реалізацію їх конкурентоспроможності. Тому на сучасному етапі розвитку України нагальною проблемою є розробка теоретичних засад та прикладних аспектів формування механізмів підвищення конкурентоспроможності регіонів та забезпечення їх економічної безпеки. З огляду на це, представлене дисертаційне дослідження Білика Р.Р. є актуальним та своєчасним.

Підтвердженням актуальності обраної теми дисертаційної роботи є її прямий зв'язок з численною тематикою науково-дослідних робіт, зокрема: кафедри економічної теорії, менеджменту і адміністрування Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича «Інституційний механізм сталого розвитку України в умовах відкритої економіки» (реєстраційний номер 0106U003614) та «Детермінанти конкурентоспроможності соціально-економічних систем» (реєстраційний номер 0111U001287), в яких автором розроблено методологічний підхід до дослідження конкурентоспроможності економіки регіонів України; Державної установи «Інститут регіональних досліджень імені М.І. Долишнього НАН України»: «Механізми реалізації регіональної політики в умовах децентралізації влади в Україні» (номер державної реєстрації 0116U004035), у якій досліджено зміни щодо розподілу

повноважень між державними, регіональними та місцевими органами влади в ході реалізації реформи адміністративно-фінансової децентралізації та «Механізм регулювання екологічної безпеки транскордонного регіону в умовах євроінтеграції України (номер державної реєстрації 0113U000107), де автором досліджено особливості інституційно-правового забезпечення екологічної безпеки транскордонних регіонів; Науково-дослідного економічного інституту Міністерства економічного розвитку і торгівлі України: «Гармонізація моделі розрахунку рівня тіньової економіки в розрізі видів економічної діяльності відповідно до оновлених міжнародних стандартів у сфері статистики національних рахунків (СНР-2008 та КВЕД-2010)» (державний реєстр номер 0114U004260), в межах якої автором здійснено огляд наукових підходів до оцінювання рівня та структури тіньової економіки за видами економічної діяльності; Науково-дослідного центру з проблем оподаткування Національного університету державної податкової служби України (нині – Університет державної фіскальної служби України) «Методологія, організація та інформаційне забезпечення проведення горизонтального моніторингу великих платників податків» (державний реєстраційний номер 0112U000807), де автором сформульовано пропозиції щодо удосконалення моніторингу діяльності підприємств.

II. Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації

Достовірність висновків і рекомендацій дисертаційної роботи підтверджується використанням широкого масиву наукової літератури, статистичних даних і нормативно-правових документів. Дисертація вирізняється використанням загальнонаукових (теоретичного узагальнення, порівняння, аналізу й систематизації) і спеціальних методів (структурно-функціонального, економіко-статичного і порівняльного аналізу, а також регресійно-кореляційного аналізу, головних компонент, багатовимірною статистичного аналізу; методу

експертних оцінок, стратегічного дослідження (PEST, SWOT-аналізу; методів системно-динамічного моделювання) для розв'язання важливої науково-прикладної проблеми формування теоретико-методологічних засад підвищення конкурентоспроможності економіки регіонів України і розроблення практичних рекомендацій щодо формування механізмів посилення їх економічної безпеки.

Структура дисертації є чіткою та логічною. Сформульовані мета та завдання дослідження відображають ключові аспекти обраної проблеми і визначають послідовність викладу матеріалу. Поставлені завдання загалом вирішені і висвітлені в науковій новизні і висновках дисертаційної роботи.

Дисертаційна робота складається зі вступу, п'яти розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. У першому розділі роботи обґрунтовано теоретичні та методологічні засади дослідження конкурентоспроможності регіонів України, виокремлено сутнісні характеристики економічної безпеки як системної передумови конкурентоспроможності регіону, висвітлено досвід ЄС з розв'язання даної проблеми. У другому розділі роботи здійснено характеристику розвитку регіонів в системі зміцнення їх економічної безпеки, проаналізовано ступень пропорційності розвитку регіонів, виявлено їх конкурентні переваги. Третій розділ роботи присвячено оцінці економічної безпеки регіону в контексті підвищення його конкурентоспроможності, аналізу взаємозв'язків конкурентоспроможності регіону та економічної безпеки держави. У четвертому розділі запропоновано моделі формування політики забезпечення конкурентоспроможності та економічної безпеки регіонів України, виділено принципи та інструментарій забезпечення економічної безпеки як системної умови формування конкурентних переваг економіки регіонів, запропоновано індикатори забезпечення конкурентоспроможності та економічної безпеки в умовах децентралізації влади в Україні. У п'ятому розділі визначено стратегічні пріоритети та складові підвищення конкурентоспроможності регіонів в контексті зміцнення їх економічної безпеки, запропоновано способи синхронізації соціальної політики із цілями забезпечення конкурентоспроможності регіону, розроблено механізми підвищення конкурентоспроможності регіонів в процесі

децентралізації влади.

На основі дослідження генезису теоретико-методологічних підходів та концепцій розвитку регіональної економіки, предметом яких у тій чи іншій мірі є розкриття природи конкурентоспроможності та економічної безпеки регіонів, у роботі обґрунтовано, що економічні інтереси становлять одну з базових складових забезпечення конкурентоспроможності регіонів, формування економічних механізмів підвищення їх економічної безпеки (с.41-50, с.51-60). Визначено, що підвищення конкурентоспроможності економіки регіонів повинно відбуватися на засадах адаптації європейського досвіду, що передбачає формування відповідного інституційного забезпечення, яке б відповідало європейським стандартам. Водночас безпекові чинники регіонального розвитку набувають все більшого значення у якості медіатора структурних зрушень в економіці, соціальній та екологічній сферах регіонів на засадах підвищення їх конкурентоспроможності (с.67-82).

Дисертант кваліфіковано систематизував погляди вчених та відстоює свій підхід щодо розгляду конкурентоспроможного регіону, як адміністративно-територіального утворення, що максимізує власний ресурсний потенціал в умовах мінімізації державної підтримки. Це, на його думку, гарантуватиме рівність умов життєдіяльності населення незалежно від території проживання. Обґрунтування концептуальної складової дисертації на основі систематизації підходів до дослідження впливу економічної безпеки регіону на розвиток національної економіки дало можливість виокремити наступні концептуальні положення: втрачання відтворювальної функції регіону тягне за собою зростання економічної небезпеки; критичне зниження конкурентоспроможності регіонів України на сучасному етапі ставить під загрозу цілісність держави; економічна безпека – чинник стабільного економічного розвитку на основі створення організаційно-економічних умов, що відповідають викликам часу (с.63-69).

Дисертант також доводить, що конкурентоспроможність країни та її регіонів прямопропорційно залежить від здатності регіонів формувати та реалізовувати свої конкурентні переваги (с.144).

Посилення регіоналізації та водночас започатковане реформування державного управління в Україні обумовлюють необхідність переходу на нову модель розвитку. Це потребує зміни концептуальних засад регіональної політики. У роботі запропоновано механізми підвищення ефективності управління процесами забезпечення конкурентоспроможності та економічної безпеки регіону, зокрема в умовах міжнародної інтеграції (с. 67-75).

Дисертант проаналізував динаміку соціально-економічного розвитку регіонів України за обраною ним системою індикаторів в контексті формування викликів їхній економічній безпеці (с.92-108), оцінив масштаби диспропорційності розвитку регіонів та визначив її вплив на параметри економічної безпеки (с.109-127), а також скласифікував конкурентні переваги регіону, провів їх аналіз в розрізі основних компонент (фінансово-економічної, соціальної, зовнішньоекономічної, інноваційно-інвестиційної, організаційно-інституційної) (с. 133-138). На основі проведення DEA-аналізу здобувач виокремив дві групи регіонів відповідно до рівня ефективності функціонування економіки, що є корисним для органів регіонального управління в плані нарощення активізації використання конкурентних переваг кожного регіону (с.139-140). Визначаючи конкурентні позиції регіонів, автор дисертації розглядає їх не як окремі статичні утворення, а у взаємодії із іншими регіонами, а також пропонує систему поширення позитивного досвіду використання конкурентних переваг регіонів-лідерів на інші регіони держави (с.144-150).

У дисертаційній роботі здобувач оцінив рівень економічної безпеки регіонів, що передбачило формування системи показників та проведення бальної оцінки, яка дала можливість виділити групи регіонів відповідно до рівня економічної безпеки (с. 162-166), провів аналіз фінансових складових досягнення безпечного розвитку економіки регіону. В результаті проведених аналітичних досліджень ним підтверджено гіпотезу щодо прямопропорційної залежності між зміцненням економічної безпеки регіонів та зростанням економічної безпеки держави в цілому (с. 224). Автором роботи запропоновано та апробовано методикку комплексного оцінювання економічної безпеки регіону на основі

використання інтегральних коефіцієнтів. Отримані результати довели, що визначальними в системі заходів регіональної політики із зміцнення економічної безпеки та підвищення конкурентоспроможності, мають бути інвестиційна та зовнішньоекономічна складові (с.208-216).

Значна увага приділяється виявленню та розв'язанню проблем результативності реалізації державної регіональної політики в контексті реагування на сучасні виклики. З цією метою автором висвітлено етапи ефективного реформування політики регіонального розвитку та запропоновано механізм інтеграції політики регіонального розвитку у стратегію модернізації управлінсько-економічних відносин України (с.237-246). Дисертант обґрунтовано пропонує підсилити стратегічну компоненту регіонального розвитку формуванням та використанням регіональних програм та проектів у частині зміцнення конкурентоспроможності регіонів, які б планували просторовий розвиток економіки держави, спираючись на оновлені функції органів самоврядування на місцевому рівні.

У роботі обґрунтовано пріоритетні напрями підвищення конкурентоспроможності регіонів України з огляду на необхідність зміцнення їх економічної безпеки (с.247-250), визначено, що розробка та ефективне застосування інструментів підвищення конкурентоспроможності регіонів повинні базуватись на імплементації до системи стратегічного планування економічного розвитку принципів децентралізації, які б сприяли узгодженню економічних інтересів регіонів та центру. Автором обґрунтовано напрями узгодження процесів децентралізації та зміцнення конкурентоспроможності регіону, виявлено ризики, можливості та альтернативи реалізації економічного потенціалу і конкурентоспроможності регіону в даному процесі (с.346-352). В цьому контексті заслуговують на увагу пропозиції щодо виділення складових механізму та інструментів забезпечення конкурентоспроможності у процесі децентралізації влади (с.361-363).

У дисертації проведене комплексне дослідження організаційно-економічного забезпечення підвищення конкурентоспроможності та

забезпечення економічної безпеки регіонів, яке дозволило виявити найбільш проблемні чинники, що гальмують процеси модернізаційних перетворень, і як наслідок зменшують ефективність функціонування економічної системи регіонів. Обґрунтовано, доцільність запровадження стратегічного планування конкурентоспроможності регіонів України (с. 367-371).

В цілому слід відзначити, що дисертаційна робота добре структурована, розділи роботи логічно взаємозв'язані і становлять цілісне наукове дослідження з питань обґрунтування теоретико-методологічних та прикладних положень, які дають можливість сформулювати ефективні заходи підвищення конкурентоспроможності регіонів держави в системі зміцнення їх економічної безпеки.

III. Наукова новизна результатів, одержаних особисто здобувачем та поданих на захист

Науковим доробком Р.Р.Білика є нове теоретико-методологічне обґрунтування постановки та вирішення наукової проблеми – визначення напрямів та методологічного інструментарію забезпечення конкурентоспроможності регіонів України в системі зміцнення їх економічної безпеки.

Найбільш значущими науковими здобутками дисертаційного дослідження Білика Р.Р. є наступні положення:

– визначено теоретико-методологічні засади дослідження конкурентоспроможності регіону в контексті зміцнення економічної безпеки України, які базуються на оцінюванні соціально-економічного розвитку регіону за трьома групами критеріїв: стійкість до внутрішніх і зовнішніх коливань, адаптивність до мінливого середовища, ефективність використання внутрішнього потенціалу; здатність взаємодіяти з іншими регіонами та підтримувати власну конкурентоспроможність у розвитку певних видів економічної діяльності; досягнення визначених соціально-економічних цілей

розвитку окремого регіону та зміцнення його економічної безпеки без погіршення становища інших регіонів та рівня безпеки держави в цілому (с.16-34);

– обґрунтовано стратегічні пріоритети підвищення конкурентоспроможності регіону в контексті зміцнення економічної безпеки, серед яких виокремлено: розвиток та посилення конкурентних позицій реального сектору економіки регіону; трансформацію внутрішнього ринку регіону; нарощення інноваційного потенціалу та зростання інвестиційної активності і привабливості регіонів; поглиблення інституційних змін та структурних зрушень у підприємницькому середовищі та підприємницькому секторі регіонів; розвиток транскордонного, міжрегіонального та міжгалузевого співробітництва; підвищення ефективності використання інтелектуального капіталу регіонів держави (с.301-305);

– розроблено систему інформаційно-аналітичного забезпечення ідентифікації стану і умов економічної безпеки регіону, яка включає сукупність показників-індикаторів за п'ятьма компонентами: фінансово-економічною, соціальною, зовнішньоекономічною, інноваційно-інвестиційною та організаційно-інституційною. Застосування запропонованої системи дозволило здійснити групування регіонів за рівнем економічної безпеки та визначити довгострокові орієнтири формування і використання конкурентних переваг регіонів в розрізі виділених груп за структурно-функціональними складовими конкурентоспроможності (с.134-142, с.165);

– удосконалено трактування сутності поняття «конкурентоспроможний регіон», який розглядається як регіон, що ефективно використовує власні ресурси за умов зменшення фінансово-ресурсної підтримки з боку держави та розширення можливостей залучення коштів донорської та технічної допомоги. На відміну від існуючих, такий підхід до трактування поняття є актуальним в умовах децентралізації влади та зміцнення фінансової спроможності територіальних громад та регіонів (с.32-38);

– розвинуто механізми зміцнення безпеки територіальних громад у

контексті реалізації адміністративно-територіальної реформи в Україні, які включають: інституціалізацію правосуб'єктності територіальних громад; набуття територіальними громадами права власника комунального майна; розробку та імплементацію стандартів і механізмів реалізації економічних прав, обов'язків та відповідальності територіальних громад; посилення персональної відповідальності представників органів влади, а також контролю за використанням, передачею у користування та відчуженням комунального майна; запровадження ефективної системи контролю за діяльністю органів місцевого самоврядування, передусім з боку територіальних громад; розробку та реалізацію заходів з удосконалення кадрового забезпечення системи управління розвитком територіальних громад (с.294-295);

– удосконалено модель впливу конкурентних переваг регіонів на економічну безпеку держави та їх міжрегіональної взаємодії з метою поетапного досягнення синергійного ефекту через послідовну реалізацію таких послідовних етапів, як: ідентифікація конкурентних переваг регіонів та оцінювання міри їх реалізації; формування базових факторних компонент соціально-економічного потенціалу їх розвитку; формування системи реалізації потенціалу і поширення позитивного досвіду на інші території держави; зміцнення базових компонент економічної безпеки держави (економічної незалежності, стійкості до зовнішніх і внутрішніх негативних факторів, здатності економіки до стабільного саморозвитку) (с.142-146);

– дістали подальшого розвитку оцінки причинно-наслідкових зв'язків в розвитку економіки регіонів, що обумовлюють сучасні особливості зростання його диспропорційності та специфіку економічної динаміки, в результаті чого виявлено наступні суперечності останньої: поглиблення регіональної дезінтеграції економічного простору, епізодичний характер позитивної динаміки, відсутність цілісного внутрішнього ринку, закріплення пріоритетності соціальної спрямованості управлінських впливів на регіональний рівень, посилення «закритості» економіки регіонів, вимушена альтернативність напрямів інвестування, погіршення ефективності капітальних інвестицій у промисловий

комплекс регіонів, зміна характеру регіональних диспропорцій (с.115-122);

– набули подальшого розвитку методичні підходи до моделювання взаємозв'язків домінантних чинників конкурентоспроможності регіонів та їх економічної безпеки, а також взаємовпливів цих чинників в контексті активізації соціально-економічного розвитку регіонів. Запропоновані підходи передбачають комплексне використання економетричного інструментарію (статистичних тестів Дікі-Фуллера, Філіпса-Перона, Гренджера, Джохансена) оцінювання наявності та щільності зв'язків з-поміж перехресного масиву даних (питомі показники ВВП і промислового виробництва, зовнішньоекономічної та інноваційно-інвестиційної діяльності, соціального розвитку). Прикладне значення методики полягає також в емпіричному встановленні (з використанням векторних авторегресій) найбільш значимих чинників соціально-економічного розвитку регіону (с.212-232);

– розвинуто наукові підходи до модернізації механізмів реалізації регіональної політики в контексті децентралізації влади, зокрема доведено необхідність посилення стимулюючого впливу регіональних органів влади на економічний розвиток територій та державної підтримки найменш економічно розвинених територій і громад, оскільки вони характеризуються найвищим ризиком зниження конкурентоспроможності в умовах реалізації реформ (237-242, с.280-281);

– конкретизовано та розширено принципи державної регіональної політики зміцнення економічної безпеки як системної передумови конкурентоспроможності регіону, які доповнено принципами стратегічного планування і програмування, превалюючої інноваційності, інституційного підходу до формування і використання інвестиційного та фінансово-ресурсного забезпечення, інтеграції національних та регіональних проектів розвитку, інвентаризації та контролю, кооперування і конвергенції. Дотримання вказаних принципів забезпечить належне узгодження політики підвищення конкурентоспроможності регіонів із забезпеченням базових параметрів їх економічної безпеки (с.82-83; 246-247).

IV. Науково-практична значущість результатів дослідження

Обґрунтовані в дисертації теоретико-методологічні підходи, положення та висновки можна рекомендувати для використання у науково-дослідній роботі в процесі дослідження процесів забезпечення конкурентоспроможності в регіонах держави. Методико-практична значущість отриманих результатів полягає в можливості їх використання органами державного та регіонального управління для покращення обґрунтованості стратегічних рішень та практичних завдань нарощення економічного потенціалу та підвищення економічної безпеки регіонів України з метою забезпечення їх конкурентоспроможності у європейському економічному просторі.

Наукові положення, висновки та практичні рекомендації дисертаційної роботи отримали застосування у практичній діяльності національних та регіональних органів державного управління, а саме: Комітету Верховної Ради України з питань податкової і митної політики (довідка № 56/17 від 06.04.2017 р.) при підготовці Закону України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких законодавчих актів України щодо забезпечення збалансованості бюджетних надходжень у 2017 році»; Міністерства фінансів України при підготовці аналітичних матеріалів та стратегічних документів з удосконалення механізму зміцнення фінансової безпеки держави (довідка № 05000-08/170 від 17.03.2017 р.); Державної служби фінансового моніторингу України при підготовці науково-практичного коментаря до Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» (довідка № 4069/ 0320-05 від 25.09.2015 р.); Департаменту економічного розвитку Чернівецької обласної державної адміністрації (довідка № 01/ 296 від 17.03.2017 р.) при розробці Програми економічного та соціального розвитку Чернівецької області на 2017 рік; Фінансового управління Чернівецької міської ради при розробці бюджету м. Чернівців на 2017 рік (довідка від 19.12.2016 р. № 596); а також інституцій підтримки розвитку підприємництва,

зокрема: Українського фонду підтримки підприємництва (довідка №Ф-2 17-03/02-1 від 2 березня 2017 р.) при розробці пропозицій Фонду до Основних заходів Програми розвитку малого і середнього підприємництва у Чернівецькій області на 2017-2018 рр.; Регіонального фонду підтримки підприємництва по Івано-Франківській області (довідка № 07/03/17 від 10.03.2017р.) при розробці пропозицій до заходів Регіональної цільової програми розвитку малого та середнього підприємництва в Івано-Франківській області на 2017-2018 роки та Програми соціально-економічного та культурного розвитку Івано-Франківської області на 2017 рік.

Крім того, результати дисертаційного дослідження використані в аналітичній доповіді до щорічного послання Президента України до Верховної Ради України «Про внутрішнє та зовнішнє становище України в 2015 році» на виконання Розпорядження Президента України від 26.02.2015 № 229/2015 - рп., яка була виконана у Національному інституті стратегічних досліджень (підрозділ 2.2 – «Політика регіонального розвитку: реформи заради збереження цілісності країни») (довідка № 293/590 від 13.06.2015 р.).

Наукові положення дисертації впроваджено у навчальний процес Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича для підготовки науково-методичного забезпечення та при викладанні навчальних дисциплін «Економічна теорія», «Економічна безпека», «Основи підприємництва», «Ринок нерухомості», «Підприємництво та бізнес-культура», «Економічна безпека» (довідка № 1/10 від 06.02. 2017 р.).

Основні результати апробовані, доповідались, обговорювались та схвалені на 20-ти міжнародних, всеукраїнських та міжрегіональних наукових і науково-практичних конференціях.

V. Повнота викладу наукових положень, висновків і рекомендацій в опублікованих працях

За результатами дисертаційної роботи опубліковано 62 наукові праці,

зокрема, 1 одноосібна та 1 колективна монографія, 30 статей у наукових фахових виданнях України та виданнях, внесених до міжнародних наукометричних баз, 4 статті у наукових періодичних виданнях інших держав. Зазначені наукові праці достатньо повно відображають основний зміст дослідження. Автореферат дисертації відповідає встановленим вимогам, його зміст ідентичний основним положенням дисертаційної роботи.

VI. Дискусійні положення і зауваження по змісту дисертаційної роботи

Поряд з позитивними сторонами дослідження в дисертаційній роботі Білика Р.Р. мають місце дискусійні положення, стосовно яких необхідно висловити такі зауваження:

1. Розглядаючи проблему економічних інтересів в системі забезпечення конкурентоспроможності і економічної безпеки (підрозділ 1.3), здобувач пропонує послідовність організаційно-економічного механізму посилення економічної безпеки, акцентуючи увагу на сферу перерозподілу фінансових ресурсів та інституційні дії (с.66, рис.1.8), залишивши поза увагою механізми структурної корекції (перебудови) економіки регіонів, державного підприємництва, які надзвичайно важливі для забезпечення конкурентоспроможності, а відтак економічної безпеки більшості регіонів України.

2. Більш чіткого пояснення щодо «первинності» і «вторинності» впливу, з огляду на мету дослідження, вимагають поняття «конкурентоспроможність» і «економічна безпека» та розмежування в процесі аналізу понять «конкурентоспроможність» і «конкурентні переваги»: 1) виходячи з назви дисертації і мети дослідження, у роботі розглядається проблема підвищення конкурентоспроможності регіонів в контексті зміцнення їх економічної безпеки (с.6 дисертації, с.2 автореферату). Натомість в подальшому розгляді співвідношення цих понять висвітлюються в оберненому трактуванні, піднімаються питання про економічну безпеку як передумову забезпечення

конкурентоспроможності економіки регіону (розділ 3, підрозділ 3.1). Автор вказує на взаємність зв'язку конкурентоспроможності і економічної безпеки (підрозділ 3.5, с.227). При цьому використаний ним економетричний інструментарій (статистичний тест Гренжера) вказує лише на прямопропорційну залежність між конкурентоспроможністю регіону та економічною безпекою (с.218-222); 2) опираючись на теорію М.Портера (с.128-129), методологічно здобувач розрізняє поняття «конкурентоспроможність» і «конкурентні переваги», проте в розділі 2 та інших ці поняття подаються як однозначні (зокрема, на с.133 дисертант виділяє п'ять компонент конкурентних переваг регіону, а в табл. 2.5-2.7 (с.134-138) ці компоненти трактуються як компоненти конкурентоспроможності. Більшість оцінок також робиться за показниками конкурентних переваг, що, зазвичай важливо для міжкраїнних, міжрегіональних порівнянь, міжнародної торгівлі, міжнародного інвестування тощо.

3. Аналіз, наведений в підрозділі 2.2. - 2.3, 3.2, 3.3 дещо перенасичений емпіричними даними, які в ряді випадків наводяться за різні часові періоди (2011-2014 рр.), (2015 р. в різних місячних інтервалах), (2016 р. як фіксація ситуації), що ускладнює сприйняття та порівняльну оцінку компонент конкурентоспроможності економічної безпеки. Якщо аналіз 2011-2014 рр. зроблений більш деталізовано, в минулому, то у 2015р. в ряді випадків вибірково, а у 2016 р. часто як констатація кількісної оцінки явища в даному році.

4. Аналіз економічної безпеки в підрозділі 3.1 зроблено за вісьма індикаторами з послідуочим розрахунком інтегрального індексу, до якого по суті включено узагальнюючі макроекономічні індикатори з доповненням порогових значень, що в принципі узгоджується з методиками Мінекономрозвитку і торгівлі України, Інституту стратегічних досліджень НАН України і є кроком у їх удосконаленні. На наш погляд, поглибити оцінку економічної безпеки регіону дозволило б доповнення цього аналізу оцінкою, виконаною в розрізі: безпека адміністративного району, безпека територіальної громади, безпека підприємництва, безпека домогосподарства, безпека особи. На

подібний зріз розгляду проблеми автор вказує в підрозділі 1.3 (с.54) та при вирішенні проблеми послідовності забезпечення конкурентоспроможності, економічної безпеки і соціально-економічного розвитку регіону (рис.5.11, с.374), проте в аналітичній частині роботи цей спектр аналізу не знайшов відображення.

5. Попри вагомість напрацювань дисертанта щодо забезпечення конкурентоспроможності і економічної безпеки територіальних громад в умовах децентралізації (підрозділ 4.3, підрозділ 4.4, с.290), та завдань державної регіональної політики (підрозділ 4.4., с. 294-296) поза увагою залишилися такі важливі питання як: інвентаризація об'єктів державної, комунальної та іншої власності на території територіальних громад; вироблення нормативно-правової бази щодо об'єктів спільної власності, створеної в процесі міжмуніципального співробітництва; пропозиції щодо розширення бази оподаткування через механізми підтримки малого і середнього бізнесу; визначення критичних питань і стратегічних цілей щодо окремих громад, а також такі напрями фінансово-економічного забезпечення цієї регіональної політики як: механізми залучення приватного капіталу на засадах публічно-приватного партнерства, функціонування територіальних громад як своєрідних корпорацій (з залученням інституту муніципальної позики, кредитів банку тощо), гнучке використання інституту комунальної власності як джерела фінансових надходжень.

6. Піднімаючи проблему критеріїв забезпечення конкурентоспроможності та економічної безпеки в умовах децентралізації, автор чітко не формулює дані критерії, а обмежується пропозицією макроекономічних індикаторів, правомочно підкреслюючи необхідність адаптації індикативної системи оцінювання конкурентоспроможності та безпеки держави до умов регіону (с. 291-292). Пропонований набір індикаторів міг би бути розширений з огляду на глибину безпекових ризиків, які сьогодні характерні економікам регіонів.

7. Певні дискусійні моменти виникають стосовно оцінки «структури економіки регіону» як фактору конкурентоспроможності і економічної безпеки. Висвітлюючи питання «Структура і динаміка соціально-економічного розвитку: виклики для економічної безпеки» (підрозділ 2.1., с.104-106), автор де-факто

аналізує динаміку і тенденції соціально-економічного розвитку регіонів за обраними ним індикаторами, що частково характеризують структурні зміни. Натомість комплексна оцінка секторальної, технологічної, галузевої (видової), відтворювальної, територіальної структури економіки регіону в статистичній як фактору конкурентоспроможності і економічної безпеки не знайшла належної оцінки. На основі табл. 2.4., с.114-116 здобувач робить висновок про поглиблення структурних дисбалансів в економіках регіонів України. Але по суті мова йде про поглиблення структурних дисбалансів між економіками регіонів, міжрегіональних диспропорцій за обраними показниками, що правомірно дало можливість зробити висновок про те, що це є загрозою економічній безпеці у сенсі порушення консолідованого соціально-економічного простору.

8. Дискусійним, на наш погляд, є категоричний висновок про відмову від політики перерозподілу та вирівнювання (с. 298) (попри твердження в розділі 2 про необхідність зміни парадигми підтримки регіонів). Стратегічно з таким твердженням на перспективу можна було б згодитись. Однак на тепер, за умов великої асиметрії у розвитку регіонів, наявності депресивних регіонів, громад з слабким економічним потенціалом, частина з них, за умов децентралізації, не зможе забезпечити соціальні стандарти, доступ до якісних послуг, інші конституційні гарантії. Тому обираючи «політику стимулювання розвитку», потрібно передбачити для такого типу населених пунктів певний часовий лаг.

9. Доцільно було б: 1) у дисертації та авторефераті сформулювати узагальнене визначення наукової новизни; 2) децентралізацію розглянути не лише як передачу повноважень (права вирішувати) та фінансово-економічних ресурсів (спроможності) територіальній громаді (с.341), а більш комплексно – як політичну, адміністративну, фінансово-бюджетну, фіскальну, економічну, що дозволило б більш глибоко оцінити ризики і загрози цих складових економічній безпеці (с.346,с.348,с.352); 3) піднімаючи проблему синхронізації соціально-економічної політики і з цілями забезпечення конкурентоспроможності регіону поряд з акцентом на підвищення інтелектуального кадрового капіталу, звернути увагу на домогосподарства як суб'єктів регіонального економічного розвитку, а

їх доходи як джерело інвестування і активізації регіональних споживчих ринків, вплив неформального (тіньового) ринку на конкурентоспроможність і економічну безпеку регіонів і територіальних громад; 4) декларативний характер деяких пропозицій посилити більш глибоким роз'ясненням сутності пропозиції (с.98, табл.2.1., с.200, табл. 3.9), або більшою аргументованістю позиції автора (с.21, с.352, с.376-377).

Разом з тим, вказані недоліки та дискусійні положення не носять принципового характеру і не знижують загальної позитивної оцінки виконаного дослідження, його теоретичної та практичної значимості.

VII. Загальний висновок

Вищенаведене дає підставу стверджувати, що подана на опонування робота є завершеною самостійною науковою працею, актуальним та своєчасним дослідженням з питань регіональної економіки України та вагомим внеском у розробку теоретичних основ розвитку продуктивних сил. Вона виконана на належному науковому рівні, за змістом, структурою, актуальністю, оформленням, новизною дослідження і практичним значенням відповідає вимогам пп. 9, 11, 12, 13 та 14 «Порядку присудження наукових ступенів» (затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 24.07.2013 р. № 567 із змінами, внесеними Постановами Кабінету Міністрів України №656 від 19.08.2015 р. та №1159 від 30.12.2015 р.), та спеціальності 08.00.05 – розвиток продуктивних сил і регіональна економіка. Наукові положення, висновки, практичні та методичні рекомендації обґрунтовані та апробовані у роботі, характеризуються науковою новизною та мають прикладне значення. Основні наукові результати достатньо повно відображені у публікаціях автора. Зміст автореферату відповідає основним положенням дисертаційного дослідження.

Здобувачем запропоноване нове вирішення важливої науково-практичної проблеми – розробки механізмів підвищення конкурентоспроможності регіонів в системі зміцнення економічної безпеки держави.

Зазначене свідчить, що представлена дисертаційна робота на тему

«Конкурентоспроможність регіонів України в системі зміцнення їх економічної безпеки» відповідає вимогам до докторських дисертацій, а її автор – Білик Ростислав Романович заслуговує присудження йому наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.05 – розвиток продуктивних сил і регіональна економіка.

Офіційний опонент:

Мельник Алла Федорівна

Професор кафедри менеджменту та публічного управління Тернопільського національного економічного університету, доктор економічних наук, професор, Заслужений діяч науки і техніки України



Алла Федорівна Мельник

| | |
|----------|-----------------------|
| Підпис | <i>Мельник А.Ф.</i> |
| Завіряю: | <i>Таранова Г. О.</i> |